

aliis animantibus, nec pœnas, aut præmia reddere, nec præcepta imponere. Quia Deus in his omnibus actionibus liber est, et non habet actus ille intrinsicam connexionem cum opere creationis vel conservationis humanæ naturæ, nam ad hoc sufficiebat generalis concursus in ordine physico. In contrarium vero est, quia si talis providentia necessaria non est etiam supposita creatione et conservatione humanæ naturæ; ergo non possumus ratione naturali convincere, Deum habere hanc providentiam humanarum rerum, quod videtur a mente Sanctorum Patrum alienum.»

Solvitur
proposita
controverbia.

349. «Ad hoc breviter dicendum est primum, non potuisse Deum nullam omnino providentiam de humanis actionibus habere, supposita voluntate creandi, et conservandi homines, ita ut humano modo operari possint. Quia in primis non potuit non illuminare illos saltem mediante lumine naturali concurrendo ad recta dictamina legis naturalis, et ita non potuit eos omnino sine lege relinquere, quæ re vera divina est, licet fortasse ipsi homines id non agnoscerent, nisi divinitus et altiori modo illuminarentur. Deinde non potuit non præscire, quid ipsi homines essent operaturi, et per suam voluntatem velle singula opera vel impedire, vel permittere, aut promovere. Et quoad hunc gradum est simpliciter necessaria hæc providentia. Ulterius vero est valde consentaneum divinæ bonitati, ut majorem providentiam cum hominibus habuerit. Nam, ut recte dixit S. Ambrosius (1): *Quis operator negligat operis sui curam? Cum aliquid non fecisse nulla injuria sit, non curare quod feceris, summa inclementia.* Quapropter, licet Deus libere hæc omnia beneficia conferat, tamen quia bonus, et sapiens est, semper operatur consentaneæ ad sapientiam et bonitatem suam, et secundum hunc modum non potuit separari providentiæ consentaneæ naturæ rationali ab illius creatione et conservatione, saltem secundum debitam providentiam ex ordinaria lege et quasi connaturali tam rebus ipsis, quam divinæ bonitati, et hæc necessitas sufficiens est ad naturalem demonstrationem talis providentiæ» (2).

(1) *De offic.* lib. 1, cap. 13.

(2) Suarez, *De Deo et attribut. divin.* lib. 3, cap. 10, num. 1, 11, 12.

Cæterum si catholice Ecclesiæ disciplinam, ut par est, amplectamur, Deo non satis fuit dare creaturis intellectualibus providentiam naturalem et moralem prædictam ordinis naturalis; sed addidit supernaturalem, ordinando prorsus gratis hujusmodi creaturas ad finem supernaturalem, ad quem assequendum necesse fuit mediâ quoque disponere et eligere ad eumdem ordinem pertinentia. Quæ omnia cum omnibus suis mysteriis et cum infinito propemodum excellentissimorum donorum thesauro Theologis explicanda disputandaque relinquimus.

CAPUT II

DE DIVINA GUBERNATIONE.

Gubernatio nihil est aliud, quemadmodum superius vidimus, quam executio divinæ providentiæ, cujus ante omnia in tuto collocanda est existentia, quamvis ex disputatis in præcedenti capite, vix jam de hac re superesse valeat dubitatio.

ARTICULUS I

An et a quo mundus gubernetur.

350. Triâ hic breviter discutienda suscipimus, veritatem ipsam gubernationis, causam efficientem et finem (1).

§ 1.—AN MUNDUS GUBERNETUR.

Negarunt mundum reapse gubernari omnes, illi qui cuncta casu et fortuito accidere. Verum sit

PROPOSITIO 1.^a De mundi gubernatione ambigi nequit.

Id in primis asserunt disertissime sacræ Litteræ: *Cum invocasset (Esther) omnium rectorem et salvatorem Deum* (2),

(1) Vide S. Thom. 1 p. quest. 103, art. 1, 2, 3; *Contr. Gent.* lib. 3, cap. 64; *de verit.* quest. 5, art. 2 et 3; 1.^a dist. 3, quest. 1, art. 2.

(2) *Esther* cap. 15, vers. 5.

Et: *Tua autem, Pater, providentia cuncta gubernat* (1) Item: *Attingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter* (2). Denique: *Unus passer non cadit super terram si ne Patre vestro* (3).

Ex ecclesiasticis scriptoribus unum laudasse sufficiat severinum Bœtium, cujus ea est præclara sententia,

*O qui perpetua mundum ratione gubernas,
Terrarum cælique Salor, qui tempus ab ævo
Ire jubes, stabitisque manens das cuncta moveri!*

Et mox:

*Tu numeris elementa ligas, ut frigora flammis,
Arida conveniant liquidis, ne purior ignis
Evoleat, aut mersas deducant pondera terras* (4).

Probatur 1.º Ratio vero probationis desumitur in primis ex ordine mundi perfectissimo, constante, perpetuo, quem cæcutiat prorsus, necesse est, qui non cernat, quemadmodum in altero præcedentis capitis articulo innuimus, et suo loco fusius declaravimus. Atqui, ut scite notat Aquinas (5), *ipse ordo certus rerum manifeste demonstrat gubernationem mundi, sicut si quis intraret domum bene ordinatam, ex ipsa domus ordinationem ordinaloris rationem perpenderet, ut ab Aristotele dictum Tullius introducit in libro de Natura deorum (lib. II).*

Probatur 2.º a priori. Nam apparet *idem ex consideratione divinæ bonitatis, per quam res in esse productæ sunt, ut ex supra dictis patet* (quæst. XIX, art. 4, et XLIV, art. 1 et 2). *Cum enim optimi sit optima producere, non convenit summa Dei bonitati, quod res productas ad perfectum non perducatur. Ultima autem perfectio uniuscujusque est in consecutione finis: unde ad divinam bonitatem perlinet, ut sicut produxit res in esse, ita etiam eas ad finem perducatur: quod est gubernare* (6).

Objecta
dissipata.

351. Nec dicas 1.º «Illorum est gubernari, quæ moventur, vel operantur propter finem. Sed res naturales, quæ

(1) *Sapient.* cap. 14, vers. 3.

(2) *Sapient.* cap. 8, vers. 1.

(3) *Matth.* cap. 10, vers. 20.

(4) Bœt., *De consolat. philos.* libr. 3, metr. 9.

(5) 1 p. quæst. 103, art. 1.

(6) S. Thom. *ibid.*

sunt magna pars mundi, non moventur, aut operantur propter finem, quia non cognoscunt finem. Ergo mundus non gubernatur (1).

Respondeo, *conc.* Major., *dist.* Minor. Res naturales non moventur, aut operantur propter finem tamquam agentes vel moventes se ipsas ad finem, *conc.*; tamquam ab alio actæ ac directæ ad finem, *nego.*

Rationem adjunctam similiter *distinguo.* Cognoscere finem necesse est, ut aliquid tendat ad finem quasi se movens et dirigens, *conc.*; ut tendat ad finem quasi ab alio motum et directum, *nego.* Præclare S. Thomas: *Aliquid movetur, vel operatur propter finem dupliciter: uno modo sicut agens se ipsum in finem, ut homo et alia creaturæ rationales, et talium est cognoscere rationem finis et eorum, quæ sunt ad finem; alio modo aliquid dicitur operari, vel moveri propter finem, quasi ab aliquo actum, vel directum in finem, sicut sagitta movetur directa ad signum a sagittante, qui cognoscit finem, non autem sagitta. Unde sicut motus sagittæ ad determinatum finem demonstrat aperte, quod sagitta dirigitur ab aliquo cognoscente; ita certus cursus naturalium rerum cognitione carentium manifeste declarat mundum ratione aliqua gubernari* (2).

Nec dicas 2.º Eorum est proprie gubernari, quæ ad aliquid moventur. Sed mundus non videtur ad aliquid moveri. Ergo non gubernatur (3).

Respondeo, *negando.* Major. et Minorem. Majorem quidem, quia gubernari egent non solum quæ moventur, vel operantur, sed etiam quæcumque stant. Unus enim ex effectibus gubernationis, ex superius dictis de ratione providentiæ, est conservatio rerum in esse, quæ profecto non est solum eorum, quæ actu operantur, sed prorsus omnium, quæ quomodolibet sunt. Audi Angelicum: *In omnibus rebus creatis est aliquid stabile, ad minus prima materia, et aliquid ad motum perlinens, ut sub motu etiam operationem comprehendamus. Et quantum ad utrumque res inliget gubernationes;*

(1) Apud S. Thom. 1 p. quæst. 103, art. 1, argum. 1.º

(2) S. Thom. 1 p. quæst. 103, art. 1, ad 1.^{am} Cfr. *Cosmolog.* num. 88, pag. 394.

(3) Apud S. Thom. 1 p. quæst. 103, art. 1, argum. 2.º

quia hoc ipsum, quod in rebus est stabile, in nihilum decideret, quia ex nihilo est, nisi manu gubernatoris servaretur, ut infra patebit (quæst. CIV, art. 1) (1). Minor vero absurda ostenditur experientia perpetua motus et operationis rerum mundanarum.

Nec dicas 3.º Ea, quæ necessaria sunt et ad unum determinata, non indigent exteriori gubernatione. Sed principaliores mundi partes ad unum determinatæ sunt in suis motibus et operationibus. Ergo mundus gubernatione non eget (2).

Respondeo, nego Majorem, tum quia ipsæ causæ necessarie apte disponi et collocari, atque adeo regi debent, ut simul cum aliis ad communem finem universalis ordinis conspiciant; tunc quia ipsa naturalis necessitas atque ordinatio ad unum est signum divinæ gubernationis. Sane necessitas naturalis inbærens rebus, quæ determinatur ad unum, est impressio quædam Dei dirigentis ad finem; sicut necessitas, qua sagitta agitur, ut ad certum signum tendat, est impressio sagittantis, et non sagittæ. Sed in hoc differt, quia id, quod creaturæ a Deo recipiunt, est earum natura; quod autem ab homine rebus naturalibus imprimitur præter earum naturam, ad violentiam pertinet. Unde sicut necessitas violentiæ in motu sagittæ demonstrat sagittantis directionem, ita necessitas naturalis creaturarum demonstrat divinæ providentiæ gubernationem (3).

Neque objicias 4.º mala et monstra hujus mundi, de quibus suo loco dictum est. Hæc enim nullatenus probant mundum nullatenus gubernari, sed tantum ad ejus administrationem concurrere causas multas, quæ cum sæpe contrariis polleant viribus, nec semper apte dispositæ sint ad operandum, locum dare possunt malis et corruptionibus monstisque.—Verum hæc alibi explicata manent (4).

(1) Loc. cit., ad 2.um

(2) Apud. S. Thom. 1 p. quæst. 103, art. 1, argum. 3.º

(3) S. Thom. ibid., ad 3.um

(4) Vide *Cosmolog.* num. 26, pag. 61, *Ontolog.* num. 172 pag. 493 seqq.; *Theodic.* num. 114, pag. 374 seqq.

§ II.—UTRUM MUNDUS AB UNO DEO GUBERNETUR.

Non agitur hic de causa vel causis, quæ utcumque concurrunt ad mundi gubernationem, qua de re inferius agendum erit, sed tantum de supremo gubernatore. Cum vero ad Deum aliquo modo pertineat mundi gubernatio, bifariam, opinor, negari posset unitas summi gubernatoris: primum admissio errore polytheismi, si nimirum diversis diis mundi partes diversæ committerentur administrandæ; secundo si Deus se parte gubernationis eximeret, ut eam in aliquam excellentiorem creaturam transferret. Cæterum certa prorsus veritas est, unum esse summum totius mundi administratorem.

352. PROPOSITIO 2.^a **Mundus ab uno summo gubernatore regitur.**

Prob. 1.º Mundus procul dubio a Deo gubernatur, et quidem quoad omnes suas partes. Atqui Deus unus est et summum ens. Ergo unus est summus mundi gubernator, Deus.

Minor probata est in primo Theodiceæ volumine. Major vero demonstratur α), quia gubernatio importat perfectionem nulli admixtam imperfectioni, ut constat ex dictis de providentia, cujus executio est gubernatio, quandoquidem Deus et infinite sapiens est et omnipotens ad rectissime gubernandum, nec deprimit majestatem suam gerendo rerum curam, sicut non deprimit creando et ageudo ad extra. β) Præcipuæ partes gubernationis sunt conservare res mundanas, et cum illis ad earum operationes concurrere. Atqui id totum est negotium Deo ita proprium, ut non possit illud a se abjicere. Ergo quidquid sit, utrum Deus ad mundi gubernationem alias quoque causas administras adhibeat, de quo in sequenti articulo disputandum est, negari nequit; quod ipse semper et ubique gubernet omnia.

Prob. 2.º A posteriori ex perfectissima veritate ordinis, quæ in tanta rerum varietate in admirationem rapit omnes intuentes, et præcipuè scientiarum naturalium peritos, qui mundanorum phenomenorum causas, leges, modosque

Status
questionis.

Mundus ab uno
summo
gubernatore
regitur.

melius habent perspecta. Atqui unitas ordinis in infinita entium diversorum multitudine unitatem rectoris vel ordinatoris saltem supremi evidenter demonstrat.

Quam ad rem recolenda et huc accommodanda est ratio, qua in primo Theodiceæ volumine ostendimus unitatem Dei ex impossibilitate creationis et gubernationis in hypothese plurium summorum entium (1).

Prob. 3.º cum S. Thoma. Mundi gubernatio est optima. Atqui gubernatio optima per se est ea, quæ fit per unum. Ergo...

Major constat, cum enim finis gubernationis mundi sit, quod est essentialiter bonum, nempe Deus, necesse est, quod mundi gubernatio sit optima (2).

Minor etiam patet. Nam finis intentus per gubernationem est unitas quædam, nempe ordo, concordia, pax multitudinis. Multa vero non non possunt concordare, nisi aliquo modo uniantur, nec possunt per se convenientius uniri, quam per unum. *Per se*, inquam, nam per accidens possunt quoque uniri per plures melius, quam per unum, si nempe unus non sit satis aptus sive propter defectum sapientiæ ac potentiæ ex parte regentis, sive propter aliqua impedimenta ex parte regendorum, quibus incommodis interdum facilius occurrere possit a pluribus rectoribus. Quibus de causis dici solet præstare inter homines regimen monarchicum temperatum consilio optimatum. Si quis autem in se uno habeat, quidquid adjumenti accedere queat ex aliorum consilio et officiis, planum est, quod præferendus sit multis. Lege S. Thomam in laudato loco.

Prob. 4.º Denique confirmatur hæc assertio ex doctrina Fidei divinæ, secundum quam *unum Deum et Dominum confitemur, secundum illud Apostoli (1. Cor. VIII, 6): Nobis est unus Deus Pater... et Dominus unus, quorum utrumque ad gubernationem pertinet; nam ad dominium pertinet gubernatio subditorum, et Dei nomen ex providentia sonatur, ut supra dictum est (q. XIII, art. 8). Ergo mundus gubernatur ab uno (3).*

(1) Vide *Theodic.* vol. 1.um num. 111, pag. 355.

(2) S. Thom. 1. p. quest. 103, art. 3.

(3) S. Thom. 1. p. quest. 103, art. 3. *Sed contra est...*

353. **Nec dicas 1.º** De causa judicandum est per effectus. Atqui effectus mandani non probant unitatem rectoris; manifestum quippe est multa esse contraria in hac rerum universitate, videlicet alia necessaria, alia contingentia; alia bona, alia mala; alia utilia alia inutilia et supervacanea: unde etiam cernuntur perpetui conflictus virium et actionum, quibus alia de novo gignuntur, alia intereunt.

Respondeo, nego. Minor, et consequentiam probationis. Nam multitudo et inæqualitas rerum in mundo nullatenus probat multitudinem rectorum. Multitudo enim et rerum varietas ab uno Deo primitus ducit originem, qui cum omnia creet ad communicandam creaturis suam infinitam perfectionem, ac per eas representandam (1), necesse est ut varia efficiat, per quæ representetur pelagus illud immensum bonitatis, quod uno rerum genere nullatenus exprimi potest (2). Ex quo etiam sequitur, res hujuscemodi diversis instructas esse debere viribus ac potentiis, unde in mutua causarum actione ac reactione nova entia enascantur, aliis intereuntibus: hinc mala (3). Quemadmodum ergo potest esse, ac reapse est, rerum multitudo et inæqualitas ab uno summo ente, ita etiam potest esse gubernatio, cum potissimum ex hac tanta varietate causarum et effectuum, actionum et passionum, efflorescat mirificus concentus atque unitas ordinis mundani.

Nec dicas 2.º Quæ ab uno gubernantur, nisi sit ille insipiens, imperitus aut impotens, non dissentiant, nec pugnant inter se. Atqui res mundanæ invicem pugnant, et dissentiant, ut *cernere* est in contrariis viribus et actionibus. Ergo necesse est diversos mundi summos rectores agnoscere.

Respondeo, dist. Major: non pugnant inter se respectu finis et ordinis universalis, *conc.*; respectu finium particularium, *nego*, nam hæc pugna potest conferre ad pulchritudinem ac varietatem ordinis. Et *contradistincta* Minore, *nego*

(1) Vide *Cosmolog.* num. 94, pag. 320.

(2) Vide S. Thom. 1. p. quest. 17, art. 1 et 2.

(3) Vide de causis mali *Ontolog.* num. 172, pag. 493 seqq.; *Theod.* num. 114, pag. 394 seqq.

consequentiam. Nam *contraria*, quæ in hoc mundo cernimus, *etsi dissentiant quantum ad fines proximos, conveniunt tamen quantum ad finem ultimum, prout concluduntur sub uno ordine universi* (1).

Oportet etiam hic præ oculis habere quædam ex argumentis, quæ adversus Dei unitatem et in favorem polytheismi fieri solent, et suo loco dissipata sunt.

§ III. — UTRUM FINIS ULTIMUS GUBERNATIONIS SIT IPSE DEUS

Dubium est, utrum gubernatio mundi sistat in bono ipsius, an vero ad aliquem finem extrinsecum dirigatur, et quisnam sit ille.

Quibus omnibus dubiis respondet sequens

354. PROPOSITIO 3.^a Deus est ultimus finis gubernationis mundi.

Deus est finis
ultimus
gubernationis
mundi.

Probatur 1.º Finis ultimus cunctorum operum respondere debet primo principio. Atqui primum mundi principium est aliquid extra mundum positum, nimirum Deus. Ergo et ultimus finis.

Prob. 2.º Finis gubernationis mundi est bonum non particulare alicujus entis mundani, sed bonum universale omnium. Atqui bonum universale est extra mundum, nempe Deus. Ergo.

Probatur Major, quia finis omnium est bonum, nihil enim tendere potest in malum tamquam in finem. Ergo sicut proximus et particularis finis uniuscujusque causæ est bonum particulare, ita finis ultimus atque universalis omnium, ac proinde gubernationis eorundem, debet esse bonum universale.

Minor etiam probatur, quia bonum universale omnium est bonum per essentiam, nullum autem bonum est in mundanis entibus, quod sit tale, sed omnia sunt bona per participationem ab infinita bonitate. Ergo bonum universale est extra mundum, videlicet Deus (2).

(1) S. Thom. 1. p. quæst. 107, art. 3, ad 2.um

(2) *Bonum habet rationem finis*, inquit S. Thomas: unde finis particularis alicujus rei est quoddam bonum particulare, finis autem universalis rerum omnium est quoddam bonum universale.

Cæterum veritas hæc in sacris Litteris continetur: *Universa propter semetipsum operatus est Dominus* (1). Et: *Ego sum 2 et 6, primus et novissimus, principium et finis* (2).

Plura dabit S. Thomas (3). Et lege quæ alibi fuse scripsimus de ultimo fine mundi (4).

355. **Nec dicas 1.º** Illud est finis gubernationis, ad quod res gubernata perducitur. Sed illud, ad quod res aliqua perducitur, est aliquid bonum in ipsa re; sicut infirmus perducitur ad sanitatem, quæ est aliquid bonum in ipso. Ergo finis gubernationis rerum non est aliquid bonum extrinsecum, sed aliquid bonum in ipsis rebus existens (5).

Objectiones
solute.

Respondeo, conc. Major., et disting. Minor.: aliquando *conc.*; semper et in re nostra, *nego.*

Et *nego* conseq. Etenim bonum aliquid consequimur *multipliter; uno modo sicut formam in nobis existentem, ut sanitatem, aut scientiam; alio modo ut aliquid per nos operatum, sicut edificator consequitur finem faciendo bonum; alio modo sicut aliquid bonum habitum vel possessum, ut ille qui emit, consequitur finem possidendo agrum. Unde nihil prohibet, illud, ad quod perducitur universum, esse quoddam bonum extrinsecum* (6), nempe distinctum omnino ab ipso mundo.

Nec dicas 2.º Ex Philosopho (7) *finium quidam sunt operationes, quidam opera*, id est operata seu operationum effectus. Sed nihil extrinsecum a tota rerum creaturarum universitate potest esse operatum, siquidem præter totam rerum creaturarum universitatem non est nisi Deus; operatio autem

Bonum autem universale est, quod est per se et per suam essentiam bonum, quod est ipsa essentia bonitatis: bonum autem particulare est, quod est participative bonum. Manifestum est autem, quod in tota universitate creaturarum nullum est bonum, quod non sit participative bonum: unde illud bonum, quod est finis totius universi, oportet, quod sit extrinsecum a toto universo, 1. p. quæst. 107, art. 2.

(1) Proverb. cap. 16, vers. 4.

(2) Apocal. cap. 1, vers. 8.

(3) Contra Gent. lib. cap. 17.

(4) Vide Casmolog. num. 94 sequq. pag. 320 sequq.

(5) Apud S. Thom. 1. p. quæst. 107, art. 2. argum. 1.º.

(6) S. Thom., ibidem, ad 4.um.

(7) Ethicor. lib. 1, cap. 1.

est in ipso operante. Ergo nihil extrinsecum præter mundum potest esse finis gubernationis (1).

Respondeo, dist. Major. Et illa divisio Aristotelica finium habet locum in artibus, *conc.*; est generalis finium divisio, *neg.*

Et *concesa* Minore, *nego* consequentiam. Apposite S. Thomas: *Philosophus loquitur de finibus artium, quarum quaedam habent pro finibus operationes ipsas, sicut citharistæ finis est citharizare; quædam vero habent pro fine quoddam operatum, sicut edificatoris finis non est edificare, sed domus. Contingit autem aliquid extrinsecum esse finem non solum sicut operatum, sed etiam sicut possessum seu habitum, vel etiam sicut representatum; sicut si dicamus, quod Hercules est finis imaginis, quæ fit ad eum representandum. Sic igitur potest dici, quod bonum extrinsecum a toto universo est finis gubernationis rerum sicut habitum et representatum; quia ad hoc unquamque res tendit, ut participet ipsum, et assimiletur ei quantum potest (2).*

Nec dicas 3.º Bonum multitudinis, videtur esse ordo et pax, quæ, docente S. Augustino, est tranquillitas ordinis (3). Sed mundus in quadam rerum multitudine consistit. Ergo finis gubernationis mundi est pacificus ordo, qui profecto est in ipsis rebus; ac proinde finis gubernationis non est bonum quoddam extrinsecum (4).

Respondeo, dist. Major. Bonum multitudinis, tamquam finis proxime assequendum, est ordo et pax, *conc.*; tamquam ultimus finis, *nego*.

Et *concesa* Minore, *nego* conseq.

(1) Apud S. Thom. 1. p. quest. 103, art. 2.º argum. 2.º.

(2) S. Thom. loc. cit. ad 2.um.

(3) *De Civit. Dei*, lib. 19, cap. 13.

(4) Apud S. Thom. 1. p. quest. 103, art. 2.º, arg. 3.º

ARTICULUS II

Utrum omnia ita subdantur divinæ gubernationi, ut nihil præter ipsam continere valeat (1).

Duo hic quaerentur ad materiæ complementum, quamvis jam satis ex dictis expedita censi debent. Primum, quod attinet amplitudinem divinæ gubernationis, non est iterum tractandum, quia et argumenta, quibus existentiam gubernationis in præcedenti articulo evicimus, et alia, quibus in priori capite amplitudinem providentiæ divinæ demonstravimus, nos dubitare non sinunt, quominus Deus in omnes generatim res mundanas suam gubernationem extendat (2). Solum itaque breviter quaerimus, utrum saltem per accidens effugere aliquid possit ordinem divinæ gubernationis.

356. PROPOSITIO. Nihil potest accidere in tota rerum creaturarum universitate præter ordinem gubernationis.

Prob. 1.º Eatenus se extendit gubernatio, quatenus se extendit finis gubernationis. Atqui finis gubernationis se extendit ad omnia prorsus entia creata, quandoquidem omnia prorsus ordinantur ad divinam gloriam et bonitatem, quæ est finis ultimus omnium. Ergo.

Nihil potest accidere in mundo præter ordinem divinæ gubernationis.

Prob. 2.º Præcipua opera, ad quæ revocari potest quidquid gubernatio rei alicujus amplectitur, sunt conservatio in esse ac cooperatio ad illius actiones, nam per conservationem perdurat res in esse et per cooperationem divinam potest illa suas actiones peragere, quibus ad finem promovetur. Atqui nihil est, quod non conservetur a Deo in esse, nihil quod agat sine concursu Dei. Ergo nihil est, quod possit quomodolibet effugere gubernationem Dei.

Audiatur S. Thomas: *Præter ordinem alicujus particularis causæ aliquis effectus evenire potest, non autem præter ordinem*

(1) Vide S. Thom. 1. p. quest. 103, art. 5 et 7. *Clr.* 1. p. quest. 22, art. 2; *Contr. Gent.* lib. 3, cap. 64; *de verit.* quest. 5, art. 3, 6634.

(2) Vide S. Thom. 1. p. quest. 103, art. 5, et superius in præcedente capite disputata circa divinæ providentiæ ambitum.

causæ universalis. Cujus ratio est, quia præter ordinem particularis causæ nihil provenit, nisi ex aliqua alia causâ impediēte, quam quidem causam necesse est reducere in primam causam universalem; sicut indigestio contingit præter ordinem virtutis nutritivæ ex aliquo impedimento, puta ex grossitie cibi, quam necesse est reducere in aliam causam, et sic usque ad causam primam universalem. Cum igitur Deus sit prima causa universalis non unius generis tantum, sed universaliter totius entis, impossibile est quod aliquid contingat præter ordinem divinæ gubernationis; sed ex hoc ipso quod aliquid ex una parte videtur exire ab ordine divinæ providentiæ, qui consideratur secundum aliquam particularem causam, necesse est, quod in eundem ordinem relabatur secundum aliam causam (1).

Prob. 3.º Ideo posset aliquid contingere præter gubernationem Dei, quia vel effugeret cognitionem et intentionem divinam, vel obsisteret voluntati atque omnipotentiae. Atqui Deus omnia perfectissime cognoscit, et cognoscendo operatur, nec potest voluntati efficaci omnipotentiaeque obsistere ut omnia eo modo, quo Deus libere decrevit, contingant. Ergo impossibile est, ut quidpiam accidat præter ordinem gubernationis Dei (2).

Ad rem Aquinas: Ordo divinæ sapientiæ dupliciter potest considerari. Uno modo in generali, secundum scilicet quod progreditur a causâ gubernativa totius; alio modo in speciali, secundum quod progreditur a causâ particulari, quæ est extrinseca divinæ gubernationis. Primo igitur modo, nihil contra nititur ordini divinæ gubernationis, quod ex duobus patet. Primo quidem ex hoc quod ordo divinæ gubernationis totaliter in bonum tendit; et unaquæque res in sua operatione et consilio non tendit nisi ad bonum. Nullus enim respiciens ad malum operatur, ut Dionysius dicit (cap. 4 de Div. Nom.) Alio modo apparet idem ex hoc, quod sicut supra dictum est (art. 1), omnis inclinatio alicujus rei vel naturalis, vel voluntaria, nihil est aliud, quam quædam impressio a primo movente; sicut inclinatio sagittæ ad signum determinatum nihil aliud est, quam quædam impressio a sagittante. Unde omnia, quæ aguntur vel

(1) S. Thom. 1 p., quest. 103, art. 7.

(2) Vide S. Thom. 1 p., quest. 103, art. 8.

naturaliter vel voluntarie, quasi propria sponte perveniunt in id, ad quod divinè ordinantur. Et ideo dicitur Deus omnia disponere suaviter (1).

Quæ cum ita sint, nec miracula sunt præter ordinem divinæ gubernationis, nec casus, nec fortuna, nec mala.

357. Nec dicas 1.º Secundum Bœtium Deus per bonum cuncta disponit (2). Si ergo nihil est in rebus præter ordinem divinæ gubernationis, nullum malum esse poterit in mundo (3).

Respondeo, nego, conseq. Nam etiamsi Deus bonus cuncta efficiat, possunt mala esse in rebus, ut constat ex alibi traditis circa mali originem (4). Nihil invenitur in mundo, inquit S. Thomas, quod sit totaliter malum, quia malum semper fundatur in bono, ut supra ostensum est (quest. XLVIII, art. 3.º et XLIX, art. 3): et ideo res aliqua dicitur mala per hoc, quod exiit ab ordine alicujus particularis boni. Si autem totaliter exiret ab ordine gubernationis divinæ, totaliter nihil esset (5).

Nec dicas 2.º Ordo divinæ gubernationis est certus et immutabilis, quia est secundum rationem æternam. Si igitur nihil possit contingere in rebus præter ordinem divinæ gubernationis, sequitur quod omnia ex necessitate eveniant, et nihil sit in rebus contingens. Atqui hoc repugnat. Ergo dicendum est posse in rebus aliquid contingere præter ordinem gubernationis divinæ (6).

Respondeo, conc. anteced., nego conseq. Quia Deus ita ab æterno providet cunctis, prout natura uniuscujusque requirit. Ideoque causis liberis decrevit ea media eumque modum concursus, qui nativam illarum indifferentiam ad utrumlibet extremum non tollat, prout jam sæpius explicatum est (7).

(1) S. Thom. 1 p., quest. 103, art. 8.

(2) De consolat. philos. lib. 3, pros. 12.

(3) Apud S. Thom. 1 p., quest. 103, art. 7, argum. 1.º

(4) Ontolog., num. 172, pag. 493, seqq.; Theodic. num. 114, pag. 374 seqq.

(5) S. Thom. 1 p., quest. 103, art. 7, ad 1.um

(6) Apud S. Thom. 1 p., quest. 103, art. 7.º, argum. 3.º

(7) Cfr. S. Thom. loc. nup. cit., ad 3.um

Difficultas petita ex fortuitis eventibus jam superius soluta est in præcedenti capite.

Nec dicas 3.º Nullus rex juste punit eos, qui suam ordinationem non transgrediuntur. Si ergo nihil contra divinam ordinationem ageret, nullus juste puniretur a Deo (1), ac proinde necesse est dicere quædam gubernationis ordinem effugere.

Respondeo, conc. anteced. et primum consequentis nembrum, alterum *nego*. Quia non solum approbatio actuum bonorum, sed etiam permissio malorum pertinet ad gubernationem Dei, et priores quidem ordinantur ad præmium, posteriores vero vel ad pœnitentiam vel ad pœnam; et sic nihil evadit ordinem divinæ gubernationis (2).

Nec dicas 4.º Res mundanæ pugnant sæpe aliæ cum aliis. Atqui si omnes divinæ gubernationi subjicerentur, id fieri non posset. Ergo aut non omnia subsunt divinæ gubernationi, aut certe quædam eandem transgrediuntur (3).

Respondeo, nego. Min. et conseq. *Ex hoc enim quod una res alleri contrapugnat, ostenditur, quod aliquid renili potest ordini, qui est ex aliqua causa particulari, non autem ordini, qui dependet a causa universali loitus (4).*

ARTICULUS III

Utrum Deus omnia immediate gubernet.

358. Postrema jam instituenda est controversia circa divinam gubernationem, utrum nempe illam Deus immediate ac per se solum exerceat erga omnia, sicut diximus de providentia, an vero quædam regat adhibitis etiam ministris.

Aliam prius tractat Agelæus quæstionem de divinæ gubernationis effectibus; ea vero jam expedita videri debet ex dictis in primo articulo præcedentis capituli super actibus

(1) Apud S. Thom. 1. p. quest. 103, art. 8, argum. 2.º

(2) Cfr. S. Thom. loc. cit., ad 1.um

(3) Cfr. apud S. Thom. 1. p. quæst. 103, art. 8, argum. 3.º

(4) S. Thom. ibid., ad 3.um.

circa quos versatur Dei providentia: nam opinor utrumque eodem respicere. Summa hæc est. Effectus gubernationis potest considerari sive ex parte finis ultimi, sive ex parte mediorum, per quæ res ad hujusmodi finem perducuntur. Ratione habita finis, unus est effectus *assimilari Deo*, nam eo tandem omnia tendunt sub regimine Dei, qui non potest alium finem operum suorum ultimum intendere præter gloriam suam extrinsecam, quatenus omnia *repræsentant* divinam perfectionem, ac proinde illi assimilantur. Si vero considerentur media, per quæ ad finem hunc perducuntur a Deo res creatæ, duo sunt quasi generalia capita effectuum divinæ gubernationis, nimirum conservatio rerum *en esse* (1) et motio earum in bonum, sive per operationem aliquam, quam Deus solus efficiat in illis ad earum perfectionem modumve convenientem (2), sive per concursum et cooperationem ad actiones creaturarum, quibus hæc bonum suum quærent. Quod si effectus divinæ gubernationis considerentur in particulari, sunt innumeri pro multitudine ac varietate rerum ipsarum gubernandarum ac phenomenorum, quibus illæ sunt obnoxie sub manu et regimine Dei. Lege S. Thomam (3).

Jam quod ad propositum dubium pertinet, communis est sententia, aliter sentiendum esse de ratione ipsa providentia, quam superius docuimus immediate per se ipsum exerceri a Deo erga omnes prorsus res creatas, et aliter de providentiæ executione vel gubernatione, quam omnes tenent Deum exercere in multis mediate, non quidem ita ut ipse Deus in illis gubernandis personaliter et immediate supposito nihil efficiat, sed quia non ipse *solus* agit ea gubernando, verum simul cum causis secundis; omnino sicut Deus dicitur operari mediis causis secundis, quando simul cum illis operatur concursum præbendo ad earum actiones et effectus. Quæ in re singularis fuit Cudworthi opinio, qui arbitratus est mundanum ordinem, ac viventium

Communis sententia circa Dei gubernationem immerdiatam.

Error Cudworthi.

(1) Quæ de re lege S. Thom. 1. p. quest. 104.

(2) Quæ hæc pertinent, tractata videre potes a S. Thoma 1. p. quest. 105.

(3) 1. p. quest. 103, art. 4. Cfr. superius scripta num. 327, pag. 1042.

præsertim originem, explicari non posse, nisi ponatur, esse præter Deum naturam quamdam genitricem, divinæ providentiæ subjectam illiusque administram. Quam ipse arbitratur esse substantiam, incorpoream et viventem quidem, sed infimo vitæ genere, videlicet vita vegetativa, quamquam aliquid ei sensum et perceptionem tribuere videatur. Ea tamen consilio ac ratione non pollet, et licet ordine ac ratione agat, ignorat tamen suorum operum fines, nec suarum actionum conscientiam habet. Hæc itaque rebus omnibus conjuncta vis omnia fingit ac format, in quibus artis vestigium aliquod aspicimus; divina vero providentia errores, quos illa admittit, emendat, eamque perpetuo moderatur (1).

359. PROPOSITIO. Quod attinet executionem providentiæ, Deus quædam immediate, quædam mediantibus aliis causis gubernat.

Deus mundum gubernat mediantibus causis secundis.

Probatur. Quia Deo tribuendum est quicquid perfectionem importat puram seu nulli admixtam imperfectioni. Atqui puram perfectionem importat, quod rationem quidem ipsam providentiæ totam ipse excogitet, executionem vero ejusdem aliis quoque causis committat modo declarato. Ergo...

Minor quoad priorem partem superius probatam reliquitur (2).

Quoad alteram vero partem probatur. Etenim cum per gubernationem res, qua gubernantur, sint ad perfectionem perducende, tanto erit melior gubernatio, quanto major perfectio a gubernante rebus gubernatis communicatur. Major autem

(1) Vide P. Salvatorem Tongiorgi, *Cosmolog.*, num. 405.

(2) Audi Aquinatem: *Quantum... ad rationem gubernationis pertinet, Deus immediate omnia gubernat; quantum autem pertinet ad executionem gubernationis, Deus gubernat quædam mediantibus aliis. Cujus ratio est, quia cum Deus sit ipsa essentia bonitatis, unumquodque attribuendum est Deo secundum sui optimum. Optimum autem in omni genere vel ratione et cognitione practica (qualis est ratio gubernationis), in hoc consistit, quod particularia cognoscantur, in quibus est actus; sicut optimus medicus est, qui non considerat sola universalis, sed qui potest etiam considerare minima particularia: et idem patet in cæteris. Unde oportet dicere, quod Deus omnium etiam minimorum particularium rationem gubernationis habeat. S. Thom. 1 p. quest. 103, art. 6.*

perfectio est, quod aliquid in se sit bonum, et etiam sit aliis causa bonitatis, quam si esset solummodo in se bonum: et ideo sic Deus gubernat res, ut quasdam aliarum in gubernando causas instituat, sicut si aliquis magister discipulos suos non solum scientes faceret, sed etiam aliorum doctores (1). Verum hæc nobis in re satis perspicua sufficiant, quæ fusius, et quidem egregie, evoluta leges cum fructu apud Aquinatem (2).

Quam doctrinam dudum tradiderant Patres Ecclesiæ, ac nominatim S. Augustinus: *Quemadmodum, inquit, corpora grossiora et inferiora per subtiliora quodam ordine reguntur, ita omnia corpora per spiritum vitæ rationalem; et spiritus vitæ rationalis desertor atque peccator, per spiritum vitæ rationalem pium et justum: et ille per ipsum Deum (3).*

360. Secundum hanc veritatem docet S. Thomas, et cum eo communiter Theologi, mediantibus creaturis intellectualibus alias ratione carentes regi a Deo (4); ex ipsis vero intellectualibus inferiores per superiores gubernari (5). Ideo angeli in plures ordinantur hierarchias et ordines (6); et angeli superiores illuminant, et movent inferiores (7), itemque homines (8); et angeli pariter in custodiam hominum rerumque humanarum curam deputantur (9), quæ omnia relinquenda sunt Theologis.

Inter creaturas intellectuales infimum locum tenet homo, cui subjicitur reliqua creatura corporea ad nostrum planetam spectantia, ut norunt omnes, inque ea multiplicem providentiam gubernationenque exercet, ut oculis ipsi nostris perspicimus. Et sicut inter angelos est ordo, ita etiam inter ipsos homines adest multiplex ordo et subjectio, qualem

Quo pacto Deus gubernet mundum per creaturas rationales, angelicas

et humanam.

(1) 1 p., quest. 103, art. 6.

(2) *Contr. Gent.* lib. 3, cap. 77.

(3) S. August., *De Trinit.* libr. 3.º cap. 4.º

(4) S. Thom. 3.º *Cont. Gent.* cap. 78; et 1 p. quest. 119; *de verit.* quest. 5, art. 8.

(5) *Cont. Gent.* lib. 3, cap. 79.

(6) 1 p. quest. 108 et 109; *Cont. Gent.* lib. 3, cap. 80.

(7) 1 p. quest. 106.

(8) 1 p. quest. 111.

(9) 1 p. quest. 112 et 113 et 114; *Contr. Gent.* lib. 3, cap. 80. Infimi.

ac per
ceteras causas.

videmus in regimine societatis humanæ (1). Denique in ipsis creaturis ratione carentibus sunt aliæ aliis perfectiores, aliæ aliis potentiores efficacioresque, ut sic divinæ gubernationis exsecutio aliis in alias causas corporeas, committatur (2), ut ita pulcherrimus concentus paulo attentius mundum contemplanti appareat ex tot tamque variis rebus, quasi ex totidem harmonicis vocibus compositus in laudem et gloriam divinæ providentiæ. Quæ omnia paucis innuisse satis sit, et brevi epologo comprehensa dabit S. Thomas (3).

Carpit
Cudworthus.

361. Hæc est verissima christianæ Philosophiæ doctrina, quam si bene perpenderit Cudworthus, nunquam in scenam produxisset commentitiam illam *naturam genetricem*, cujus nulla prorsus est necessitas ad mundani ordinis phenomena explicanda. Deinde quid sibi vult substantia illa *incorporea* et vivens infimo vitæ genere, et simul aliquo sensu et perceptione prædita. Vel enim est spiritualis seu immaterialis, vel materialis. Si immaterialis, quomodo vita vegetativa vivit, quæ propria est substantiarum corporearum? et quomodo consilio et ratione caret et conscientia suorum actuum? nam forma spiritualis ratione pollet, ac proinde etiam consilio et conscientia suorum actuum, quemadmodum patet ex dictis de anima humana in tertio *Psychologiæ* volumine. Si autem materialis, quomodo postea dicitur ordine ac ratione agere? Et cur vocatur *incorporea*? An quia non est affixa corpori? At tum vere forma subsistens est, similis angelicæ substantiæ, quæ profecto spiritualis est. An quia quamvis sit forma quedam materiam actuans, in se simplex est atque incomposita saltem substantialiter? Verum tum nihil continet præter formam plantæ cujusdam vel animalis, ideoque definiendum erit Cudwortho, ad quod vegetatum vel animantium genus spectet ridicula ista sua et vere pugnantibus constans notis *natura genitrix*, quam Deus adhibeat, si superis placet, administram gubernationis mundi.

(1) Cfr. S. Thom. *Contr. Gent.* lib. 3, cap. 81.

(2) Cfr. S. Thom. 1. p. quest. 115, *Contr. Gent.* lib. 3, cap. 82.

(3) *Contr. Gent.* lib. 3, cap. 83.

CAPUT III DE DOMINIO DEI.

362. Verum jam necesse est huic operi finem imponere tractatione non minus jucunda, quam honorica nobis. Nec enim esse potest, quod magis delectet, majoremve creaturis gloriam afferat, quam habere Dominum tam magnum, sanctum, sapientissimum, optimum, omnipotentem; ejusque penitus dominio subijci. Rem vero brevissime tractabimus, nec necesse est in diversos articulos dividere.

ARTICULUS UNICUS

An et quale Deo dominium competat.

Dominus philosophice dicitur a dominio, quasi dominio pollens. Dominium autem generatim includit potestatem quamdam et auctoritatem in rem vel personam, cui respondet ex parte rei vel personæ subjectio talis, ex qua dicitur *alterius*: quare dominium in genere dici potest jus gubernandi vel disponendi de re aliqua tamquam *sua*. In qua descriptione, ut vides, duplex indigitatur dominium, *jurisdictionis et proprietatis*.

Quid
dominium:

Dominium jurisdictionis est jus gubernandi suos subditos; ejusque actus præcipui sunt *præcipere, vetare, permittere, judicare, punire, præmiare*. Dominium proprietatis est jus disponendi de re aliqua tamquam sua in quoslibet usus, nisi ex alio capite prohibeatur: unde dominus potest rem suam destruere vel conservare, donare vel alienare, etc., sine cujusquam injuria. Quæ notiones probandæ nunc non sunt, sed ex Juris prudentia et Theologia mutuandæ (1).

dominium
jurisdictionis
et proprietatis

(1) Vide cardin. Lugo, *de Justitia et Jure*, disp. 2; Leonard. Lessium, *de Justitia*, lib. 2, cap. 3, dubit. 1.º; Molina, *de Justit. et Jure* tom. 1, tract. 2, disp. 3, et alios passim.